

Els llinatges de Pedreguer

LORENA CANTÓ I GILABERT
lorenacanto@correu.vilaweb.com

1. Presentació

La motivació inicial d'aquest estudi fou l'assignatura d'Onomàstica impartida pel Dr. Emili Casanova a la Facultat de Filologia Catalana de la Universitat de València. Amb l'objectiu de realitzar un treball dels llinatges de Pedreguer, ens hem submergit en la multitud de llibres de l'arxiu de l'Església Parroquial de la Santa Creu, on a poc a poc hem anat recomposant les estirps del poble, és a dir, la història que ha anat conformant-se al llarg dels segles.

La riquesa de l'antroponímia és un fet que no podem obviar. Però, malauradament, la majoria de nosaltres no ens adonem de les connotacions que aporta. Les veus del passat ressonen en cada família i sense adonar-nos-en les fem viure i perdurar. Cadascun dels nostres cognoms són un testimoni de la gent que ha viscut, ja siga definidament o indefinidament a Pedreguer.

Malgrat no poder investigar els arxius de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Pedreguer, ja que han estan replets de mancances, cremats o perduts, tenim la sort de posseir un fons arxivístic a l'Església Parroquial, que fou salvat del foc per Vicent Agulles Martí en la revolució del 36. Així i tot, hem de lamentar que la data inicial d'aquest siga tardana, concretament, el material amb el qual treballarem comença el 1655.

Esperem que aquest modest estudi que inicia l'extracció de tota una informació que tenim a l'abast i que resta oblidada en els armaris, incite altres persones a estudiar la nostra història. Tan sols s'ha fet un buidatge i analitzat tots aquells punts que es creien més importants, però que encara necessiten arrodonir-se i polir-se.

2. Metodologia

L'objectiu d'aquest article no és altre que fer un estudi analític de l'origen i la formació dels llinatges de Pedreguer. Les fonts utilitzades són tres: la *Carta pobla (1611)*,¹ el *Veïnari de 1646*² i els *Quinke Libri*, també coneguts per *Llibres o Registres Sacramentals*. Aquests últims contenen cinc conceptes: relació de «Baptismes», «Confirmacions», «Matrimonis», «Excomunionis» i «Defuncions». Hi ha un total de 43 volums més un altre que conté les confirmacions de 1947 encara en ús.³

A partir d'aquesta matèria primera, el mètode utilitzat ha estat l'elaboració d'una taula que conté tots els cognoms que apareixen en els següents anys: 1611, 1646, 1655, 1671, 1680, 1705, 1730, 1755, 1775, 1800, 1825, 1850, 1875, 1900, 1925, 1936, 1939, 1950, 1965, 1980 i 2001. Com podem observar, hem resseguit els llinatges que apareixen a Pedreguer amb un interval aproximadament de 25 anys des que tenim el primer document (1611) fins als nostres dies (2001). El resultat ha estat un ric llistat que recopila al voltant de 400 cognoms.

Aquesta proposta de treball permet estudiar una sèrie de característiques sobre els cognoms existents a Pedreguer. Així doncs, hem establert les variants formals aparegudes al llarg dels segles i l'evolució economicosocial, on resseguirem els llinatges bàsics, els desapareguts, els intermitents i finalment els volanders. Posteriorment, hem extret la classificació dels cognoms basant-nos ens *Els Llinatges Catalans* de Francesc de Borja Moll. I, en últim terme, hem construït un breu apunt sobre l'origen mallorquí del poble i el buit documental del qual partim per esbrinar-lo.

3. Les variants formals

Quan designem una persona ens trobem davant d'una agrupació oficial que gaudeix del reconeixement legal: els cognoms. Malgrat aquest tret distintiu, cal dir que tot cognom és en un primer moment un renom. En efecte, era un designador aplicat a un home o dona, creat a partir de les característiques físiques o morals, del lloc d'origen, de la filiació, o de qualsevol esdeveniment, objecte o persona, lligats a aquests. De manera que la seua funció residia a diferenciar dues persones que portaven el mateix nom (Moreu-Rey 1981).

El cognom té una fonètica pròpia de l'entorn on s'ha creat o del lloc on s'ha traslladat. D'aquesta manera representa un testimoni riquíssim sobre l'evolució de la llengua i ens aporta informació sobre els canvis que ha fet per tal d'adaptar-se a cada lloc on és transportat. Aquesta riquesa es fa palesa en les variants formals.

Així doncs, podem observar que a la «Confirmació de 1671», inserida en el primer volum dels *Quinke Libri* de l'Església Parroquial de la Santa Creu de Pedreguer, «Geronima

¹ «Carta pobla de Pedreguer» dins el *Llibre de festes de Pedreguer*, 1997, p. 44-48. Localitzada i transcrita per Salvador Rocher Tarrasó.

² IVARS, J. (1991): «La població de Pedreguer a l'any 1646» dins el *Llibre de festes de Pedreguer*.

³ El material de les excomunionis i les confirmacions no ha estat utilitzat. Ara bé, cal assenyalar que sí s'ha fet servir la confirmació del 1671 perquè és el referent més antic que existeix als *Quinke Libri*. De fet, aquest any és l'únic material hem que desglossat.

Boxo» és anomenada alhora «Geronima Boxona». Seguint la mateixa línia, «Pere Fiol» és designat també «Pere Fillol». Uns altres exemples els podem trobar a la *Carta pobla (1611)*, en la qual es fa referència a «Joan Uguet» amb una segona nomenclatura «Juan Huet» i «Nicolau Tomas» com a «Nicolau Thomas».

D'altra banda, pel que fa a la llengua, els primers *Quinque Libri* són escrits en llatí, en valencià i en castellà indistintament. Aquesta barreja té lloc fins al 6 d'agost de 1744 que, per orde expressa de l'arquebisbe Andrés Mayoral, les actes foren redactades en castellà i des d'aleshores s'utilitza aquesta, conservant a vegades el llatí: «Item mando su Ilustrísima que se continuen y escriban las partidas en lengua castellana».

Un altra particularitat dels *Registres Sacramentals* podem observar-la en la transcripció dels cognoms en cada apartat. És a dir, els fulls d'aquests llibres són dividits en dos blocs: en el primer o marge esquerra del full, trobem el nom i cognom de la persona batejada, difunta o del matrimoni que s'ha realitzat i, en el segon bloc, observem detalladament el sacrament. Dit d'una altra manera, s'especifica qui, quan, on, l'ascendència, l'origen i els testimonis.

Aquests dos apartats presenten moltes vegades una diferència notable: el nom del marge, malgrat que correspon amb el de l'interior, no està escrit en la mateixa llengua. Com a mostra de les dues últimes característiques que hem esmentat, resseguim els exemples següents:⁴

- Matrimonis 1657: Miquel Pasqual y Margarita Gaya (marge) – Michaele Pasqual y Margarita Gaya (interior).
- Matrimonis 1659: Bertomeu Fullana y Isabel Vicens (marge) – Bartolome Fullana y a Isabel Vicens (interior).
- Matrimonis 1661: March Antoni Fornes y Margarita Agna Poquet (marge) – Marco Antonio Fornes y Margarita Anna Poquet (interior).
- Baptismes 1680: Jusep Antoni Bonaventura Quintana (interior) – Jusepe Antonio Buenaventura Quintana (marge).
- Baptismes 1680: Pere Antoni Puigserver (marge) – Pedro Antonio Puigserver (interior).

Amb l'objectiu de resseguir els motius pels quals s'han donat aquestes alteracions gràfiques en un mateix cognom, fins i tot, quan s'utilitza alhora més d'una variant, el buidatge dels cognoms realitzat és una mera reproducció dels tres documents bàsics emprats (la *Carta pobla (1611)*, el *Veïnari de 1646* i els *Quinque Libri*). En altres paraules, en la tasca de recopilació no ens hem limitat a incloure tan sols una variant, sinó que hem fet un inventari d'elles assenyalant l'any o anys en què apareixen.

3.1. Criteris normatius

En primer lloc, és convenient remarcar els criteris adoptats per a configurar el llistat de cognoms que estem treballant. Davant l'abundància de formes corresponents a un mateix designador i per la influència ortogràfica acusada del castellà en molts cognoms valencians, hem optat per fer una normativització ortogràfica basant-nos i respectant en tot moment la

⁴ S'ha omés la resta d'informació que s'inclou al bloc que hem esmentat *interior* per poder observar clarament la incidència de la llengua en el nom i els cognoms.

fonètica. Per consegüent, remarquem quatre grups que per les característiques que presenten necessiten una atenció especial.

Com podem preveure, els anys que hi ha entre parèntesi fan referència a la taula de cognoms. Els intervals dels anys separats per guions marquen el període de continuïtat en què el llinatge gaudeix de vitalitat. En canvi, la separació per comes assenyala els anys aïllats.

També cal puntualitzar que les variants formals només seran presents en aquest apartat, ja que la forma normativitzada passarà a encapçalar aquesta heterogeneïtat al llarg de l'estudi.

3.1.1. Normativització dels cognoms catalans.

Abraam (1671), Abraans (1671), Abram (1646), Abrams (1671) > Abraham; Agud (1965) > Agut; Almiñana (1965, 2001) Miñana (2001) > Alminyana; Aparisi (1950, 1980, 2001) > Aparici; Bañó (1980) > Banyó; Bañuls (1611, 1655, 1671) > Banyuls; Blay (1875) > Blai; Chesa (1980) > Xesa; Chirivella (1939) > Xirivella;⁵ Chofré (1800) > Jofré; Chulià (1900) > Julià; Ciurana (1980) > Siurana; Cruafies (1965) > Cruanyes; Dols (1800) > Dolç; Doménech (1900, 1925, 1950-2001) > Doméneç; Gavardó (1611) > Gabardo; Gay (1671), Gayà (1655, 1671, 1705-1825, 1875, 1925-2001) > Gaià; Huet (1611), Uguet (1611) > Huguet; Mayques (1730) > Maiques; Moncho (1611, 1646, 1775, 1925, 1936, 2001) > Mongo (1671)⁶ > Monjo; Monllor (1850, 1875, 1925, 1939, 1965) > Montllor; Ortolà (1939, 1965-2001) > Hortolà; Pollensi (1671) > Pollenci; Puchol (2001) > Pujol; Roselló (1655, 1671, 1730-2001) > Rosselló; Çaragoça (1671), Saragosa (1611); Saragoza (1680), Zaragoza (1611, 1936) > Saragossa; Tachó (2001) > Tatxó.

3.1.1.1. Hem mantingut el criteri de la fonètica en tots els casos, per consegüent hi ha cognoms que hem optat per la variant recopilada i no utilitzar la forma més *correcta* des del punt de vista de la normativa.

Ausina (1825, 1850, 1925) i no Alzina, Giner (1611, 1671, 1825, 1925, 2001) i no Gener, Juan (1900, 1939) i no Joan, Leyda (1775, 1939, 1950, 2001) i no Lleida, Sempere (1950) i no Santpere.

3.1.2. Una de les variants, considerada *normativa*, passa a representar el col·lectiu de variants formals.

Alapont (1611) > Alpont (1611); Bojona (1655-1671), Box (1646), Boxona (1671) > Boxo (1611-1671); Bolta (1611) > Volta (1611); Caballer (1611) > Cavaller (1611); Casselles (1700, 1775, 1800) > Caselles (1671-1775, 1825-1950, 1980-2001); Çerdà (1671), Serdà (1671) > Cerdà (1671, 1950); Çerra (1671) > Serra (1671, 1705, 1775, 1825-2001); Cerver (1671), Çerver (1671) > Server (1730, 1775-2001); Servera (2001) > Cervera (1775, 1925, 1980, 2001); Civera (1800) > Sivera (1705-1775, 1825-1965, 2001); Dalmaü (1875), Daumau (1680), Delmau (1646) > Dalmau (1655, 1671, 1730, 1755, 1875, 1900, 1936-1950); Fillor (1965), Fiol (1671), Fiola (1671) > Fillol (1600, 1705-1775, 1825, 1850, 1900-1965); Chilabert (1680, 1775), Gila.ber(t) (1671) >

⁵ Malgrat no tenir cap document que ens done dades del seu origen etimològic, adoptem la grafia catalana per la referència toponímica d'aquests cognoms.

⁶ Vegeu MAS, A. – MONJO J. Ll. (2002: 121).

Gilabert (1671, 1705-2001); Guerau (1671) > Grau (1705, 1755); Grimal (1900) > Grimalt (1850, 1900); Ostalnou (1671), de l'Ostalnou (1671), Lostalnou (1611), Costalnou (1611) > Hostalnou (1671); Llàser (1850, 1900, 1936) > Llàcer (1875, 1025-2001); Lompart (1730), Llombart (1646) > Llompert (1671-1730, 1939); Llorens (1671, 1730, 1775-1980), Lorens (1671) > Llorenç (1925); Masià (1925-1980), Masías (1965) > Macià (1755, 1800-1875, 1936, 1980); Maestre (1980) > Mestre (1825); Marzal (1875-1900, 1936-2001), Marsal (1850, 1900, 1925, 1950) > Marçal (1671); Marcó (1800) > Marco (1800, 1825, 1900, 1950); Matheu (1671) > Mateu (1655-1671); Mezquida (1939) > Mesquida (1900); Molines (1965) > Molina (1800); Monserrat (1900, 1939) > Montserrat (1939); Morella (1671) > Morell (1655-1671, 1730-1755, 1825-2001); Palmir (1611) > Palmer (1611); Pascual (1671, 1850) > Pasqual (1671, 2001); Poqueta (1600) > Poquet (1655-1680, 1730, 1939-1950, 2001); Prefasi (1850, 1900-1925, 1950-1965, 2001) > Prefaci (1730, 1875, 1939); Puiserver (1800), Puigserver (1646, 1705-1936, 1950) > Puigcerver (1671-1680, 1730, 1875, 1825, 1900, 1936-2001); Ramies (1680) > Ramis (1655-1680, 1730, 1775-1980); Rives (1775-1800) > Ribes (1655, 1705-1730, 1800-2001); Royg (1671) > Roig (1671, 1705, 1755, 1800-2001); Santa Creu (1680, 1730) > Santacreu (1705-1730, 1980); Çapena (1671) > Sapena (1655-1775, 1825-1775, 1925, 1939-2001); Sesé (1705-1850, 1925-2001) > Sessé (1775, 1800, 1875); Simona (1671) > Simó (1600-1925, 1939-2001); Thimoner (1671) > Timoner (1671, 1680, 1755, 1775, 1825, 1850, 1925); Thomas (1611, 1671, 1680, 1730-1800) > Tomàs (1671, 1705, 1800-2001).

3.1.3. Els cognoms, que han estat constatat mitjançant fonts,⁷ que procedeixen d'una altra llengua han estat respectats tant fonèticament com gràfica.

Alonso, Andrés, Arlandis, Blasco, Calatayud, Campos, Gómez, Moreno, Ortíz.

3.1.3.1 Aquells cognoms que han estat adaptats fonèticament al valencià al llarg del temps, però que provenen d'altres llengües, conserven la seua forma originària, la qual representarà la resta de variants.

Fernández (1950, 1980), Fernandes (1875) > Hernández (1950, 1965); Gimenes (1825) > Giménez (1850, 1925-1950, 1980); Muños (1725)⁸ > Muñoz (1965, 2001); Peres (1646, 1655, 1755-1875)⁹ > Pérez (1655, 1671, 1755, 1775, 1800-2001); Pissarro (1755), Pizarro (1825, 1875, 1925) > Pizarro (1850, 1925, 1939, 1965-2001); Mendes (1611) > Méndez (1611); Martines (1705, 1939) > Martínez (1671, 1680, 1825, 1900, 1939-2001).

3.1.3.2. Si seguim el mateix criteri, els cognoms que tenen vitalitat tant amb la variant catalana com amb la castellana o aragonesa, són presentats amb les dues formes diferenciades.

Bañón (2001) - Banyó (1980), Buhigas (1950) - Buhigues (1950, 1965); Carrión (1680) - Carrió (1655-2001); Damián (1939) - Damià (1900, 1936); Gimeno (1900) -

⁷ Vegeu MOLL, F. de B. (1959) i ALCOVER, A. M. - Moll, F. de B. (1993).

⁸ MAS, A. - MONJO, J. Ll. (2002: 121) ens donen informació sobre el possible llinatge mallorquí d'aquest cognom perquè apareix documentat a Benigembla amb la variant Munyoz.

⁹ Malgrat que popularment els cognoms Pérez, Pizarro i Martínez oralment són vius amb les formes valencianitzades, hem conservat la variant originària perquè no posseïm cap notificació de la seua catalanitat.

Ximeno (1671);¹⁰ Linares (1939) - Llinares (1671, 1680, 1925-1939, 1965); López (1939, 1965, 1980) - Llopis (1676, 1775, 1825, 1939, 1950, 1980, 2001); Martín (1655, 1980, 2001) - Martí (1655 - 1705, 1775-2001); Puche (1965) - Puig (1875, 1925, 2001); Sánchez (1950, 2001) -Sanchis (1775); Sanz (1925) - Sancho (1680, 1730- 1775, 1825, 1975-2001).¹¹

3.1.4. Els cognoms dels quals no posseïm cap notícia, i que no segueixen la normativa catalana, no han rebut cap correcció, per tant s'ha conservat la mateixa forma gràfica. Aportem tot seguit alguns exemples:

Almodóvar, Astier, Beduán, Borges da Silva, Cañadas, Chacón, Domínguez, Drengra, Duizan, Gezel, González, Heredia, Ibiza, Lemerts, Maroñas, Mínguez, Rio, Ruiz, Suárez, Tovolia, Valenzuela, Zandfos.

3.2. Anàlisi

3.2.1. La fricativa alveolar sorda [s] és representada indistintament per les tres grafies catalanes que la representen:¹²

Cerdà – Çerdà – Serdà; Llàcer – Llàser; Llorens – Llorenç; Macià – Masià; Marçal – Marçal; Prefaci – Prefasi; Puigcerver – Puigserver; Çapena – Sapena; Çaragoça – Saragoza; Çerra – Serra; Cerver – Çerver – Server; Servera – Cervera; Sivera – Civera.

3.2.2. La valencianització dels cognom castellans o aragonesos que es manifesta amb la fluctuació entre les grafies s i z per a la fricativa sorda alveolar.

Fernández – Fernandes – Hernández; Gimenes – Giménez; Muños – Muñoz; Peres – Pérez; Pissarro –Pisarro – Pizarro; Mendes – Méndez; Martines – Martínez.

3.2.3. Castellanització donada per la representació del so alveolar fricatiu sord amb la *ch*:¹³

Gilbert – Chilabert; Jofré – Chofré; Julià – Chulià; Monjo – Moncho.

3.2.4. Palatalització de la lateral:

Fiol – Fillol;¹⁴ Linares – Llinares; Lompart – Llompart; Lorens – Llorens.

¹⁰ MAS, A. – MONJO, J. Ll. (2002: 121) ens donen informació sobre el possible llinatge mallorquí d'aquest cognom perquè apareix documentat a Xaló com a originari de Felanitx.

¹¹ Sanchis i Sancho són les formes valencianes de Sánchez i Sanz respectivament, malgrat que segueixen l'ortografia castellana. Cal dir que Sancho també compta amb la variant Sancha (1655).

¹² És necessari puntualitzar la dificultat existent per esbrinar quina és la grafia correcta en aquests cognoms que han vacil·lat constantment entre la s i la c, fins i tot, amb la ç per a representar el fonema /s/.

¹³ Vegeu MAS A. – MONJO J. Ll. (2002: 121).

¹⁴ MAS A. – MONJO J. Ll. (2002: 118) expliquen aquest fenomen mitjançant les formes ioditzades i no ioditzades que apareixen en diferents punts de la Marina Alta i que finalment aposten per la segona. Hem de tenir en compte que aquesta alteració prové dels cognoms mallorquins, entre els quals trobem a Pedreguer Fiol i Fillol, encara que no es realitza la doble forma de Morell i Morei. També cal assenyalar els cognoms Castelló, Rosselló i Moll que passen directament amb la forma no ioditzada.

3.2.5. Desaparició de la grafia *h*:

Hostalnou – Ostalnou – de l'Ostalnou; Matheu – Mateu; Thimoner – Timoner; Thomàs – Tomàs.

3.2.6. Pèrdua de l'oclusiva dental (*t*):

Grimalt – Grimal, Montserrat – Monserrat, Montllor – Monllor.

3.2.7. Confusió de l'oclusiva bilabial sonora (*b*) i la fricativa labiodental sonora (*v*):

Bolta – Volta; Caballer – Cavaller; Ribes – Rives.

3.2.8. Cognoms que apareixen variables pel que fa al gènere:

Bojona – Boxo – Boxona; Fiol – Fiola; Gaià – Gaiana; Morell – Morella; Poquet – Poqueta; Sancho – Sancha; Simó – Simona.

3.2.9. L'adaptació de les formes dialectals insulars com s'observa a Mas A. – Monjo J. Ll. (2000: 119):

Dins d'aquest apartat podem comentar les formes Molines, Ribes i Vives, que han creat les formes en -es en compte de les formes vigents femenines singulars que es donen a Mallorca: Molina, Riba i Viva. Aquest fenomen és una adaptació de la pronúncia valenciana dels plurals femenins. L'únic cognom que apareix amb les dues variants a Pedreguer és Molines.

També trobem constància de la forma Delmau i Deumau en lloc de Dalmau. Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo troben una possible explicació en la vocal neutra pretònica.

Per últim, comentar els casos de les formes Gilabert i Giner, que provenen originàriament de la forma mallorquina Gelabert i Gener respectivament. Aquests cognoms reflecteixen la palatalització de les *ee* properes a algunes consonants palatals.

4. Evolució economicosocial

La base de dades utilitzada per observar el procés evolutiu que han tingut els cognoms a Pedreguer és una vegada més la taula confeccionada a partir de la *Carta pobla (1611)*, el *Veinari de 1646* i els *Quinque Libri*. No és necessari assenyalar de nou els anys que hem tingut en compte a l'hora de fer l'estudi, ja que apareixen ressenyats a la metodologia del present article.

Per tal d'analitzar aquesta evolució, hem creat quatre grups que resseguiem tot seguit: les estirps bàsiques, els llinatges desapareguts, els cognoms volanders i, en últim terme, els intermitents. Endinsem-nos dins de cada conjunt per a veure quin significat amaguen.

Les estirps bàsiques són aquells llinatges que apareixen al llarg dels cinc segles estudiats (s. XVII, XVIII, XIX, XX i principis del XXI). Ara bé, hem diferenciat aquelles estirps de consolidació primerenca i les de consolidació tardana. En el primer subgrup podem apreciar els cognoms que fan acte de presència ja en el període que va des del 1611 fins al 1671. De manera que, com podem apreciar en la Relació núm. 1, els llinatges bàsics són configurats majoritàriament a partir del llistat de gent documentat en el *Veinari del 1646*. Aquests cognoms tenen una plena vitalitat al llarg d'aquests segles, malgrat que en el cas de